

Eversti Matti Koskimaa

VERSAILLES'in RAUHASTA TOISEEN MAAILMANSOTAAN

Saksan keisarikunta luhistui 9.11.1918. Sosiaalidemokraatit ottivat johdon käsiinsä. He julistivat Saksan tasavallaksi. Philipp Scheidemannista tuli hallituksen pääministeri ja Fritz Ebertistä tasavallan ensimmäinen valtakunnankansleri, myöhemmin presidentti. Ebertin hallitus luopui teollisuuden sosialisoinnista. Ebert oli lisäksi sitä mieltä, että armeija oli ainoa vallanväline, joka kykeni ylläpitämään sisäistä rauhaa ja järjestystä sekä tarvittaessa torjumaan kommunistien vallankaappauksen.

Tammikuun 19. päivänä 1919 suoritettua perustuslakia säätävän kokouksen vaalin tulos osoitti, että ainoastaan porvarillis-demokraattisen tasavallan valtiomuodon taakse voitiin saada enemmistö. Sisäpoliittinen tilanne rauhoittui vielä, kun uusi perustuslaki hyväksyttiin Weimarissa eikä preussilaisessa Berliinissä. Syntyi "Weimarin tasavalta". Sen ensimmäinen presidentti oli sosiaalidemokraatti Fritz Ebert ja valtakunnankansleri hänen puoluetoverinsa Philipp Scheidemann.

"Weimarin tasavallan" perustuslain piti olla demokraattinen mallivaltiosääntö, joka turvaisi vapauden ja kansalaisoikeudet sekä takaisi parlamentaarisen hallitustavan. Sitä se olikin paperilla mutta ei käytännössä.

Keisarillisen Saksan luhistuessa sosiaalidemokraatit ottivat johdon käsiinsä. Sosiaalidemokraattien vasemmalla siivellä oli voimia, joista muodostui Saksan kommunistisen puolueen ydin. Kommunistit halusivat vallankumousta Venäjän esimerkin mukaan. Kaikkialle muodostettiin työläis- ja sotilasneuvostoja Venäjän mallin mukaan. Ryhmä kommunisteja yritti kaapata vallan Berliinissä tammikuussa 1919. Hallitus kukisti kapinan. Poliisi pidätti kapinan johtajat Karl Liebknechtin ja Rosa Luxemburgin. Myös Baijerissa kommunistit yrittivät perustaa neuvostotasavaltaa. Heidätkin kukistettiin.

Versaillesin rauhan ehdot 28.6.1919

Saksan piti luovuttaa Elsass-Lothringen Ranskalle sekä Pohjois-Slesvig Tanskalle. Saarinen alue asetettiin 15 vuodeksi Kansainliiton hallintaan ja Ranska sai käyttää Saarinen kaivoksia.

Idässä Saksan piti luovuttaa suuria alueita uudelleen perustetulle Puolalle. Se sai takaisin entiset Venäjälle ja Itävallalle kuuluneet alueensa. Puolalle annettiin kapea Itämerelle johtava maakaista, "Puolan käytävä". Se erotti Itä-Preussin muusta Saksasta. Idässä Saksan piti vielä luovuttaa Memel, joka annettiin uudelle Liettuan valtiolle.

Saksan oli luovuttava kaikista siirtomaistaan. Iso-Britannia sai Saksan Itä-Afrikan ja Etelä-Afrikan liittovaltio sai Saksan Lounais-Afrikan.

Saksa ja muut keskusvallat riisuttiin aseista. Saksa sai pitää vain 100 000 värvätyn miehen suuruisen armeijan. Laivastossa sai olla vain kuusi panssarilaivaa ja kolme risteilijää. Sukellusveneet, sotilaslentokoneet, raskas tykistö, panssarivaunut ja kaasuaaseet kiellettiin kaikki. Lisäksi lakkautettiin yleisesikunta. Saksan uusi valtakunnanpuolustus, "Reichswehr", sai huolehtia sisäisen rauhan ja järjestyksen ylläpidosta sekä rajojen vartioinnista.

Voittajat (Ympärysvallat) pitäisivät Reinin länsipuolisen Saksan alueen miehittettynä viisitoista vuotta. Miehitysjoukot saivat lisäksi kolme sillanpäätä Reinin itäpuolelta: Kölnin, Koblenzin ja Mainzin. Lisäksi määrättiin, että se osa Reininmaasta, joka oli Reinin itäpuolella viittäkymmentä kilometriä lähempänä Reiniä, oli demilitarisoitava. Tällä alueella ei saanut olla saksalaisia joukkoja eikä linnoituksia.

Saksa määrättiin maksamaan 132 miljardin kultamarkan suuruinen sotavahinkokorvaus. Lisäksi Saksan piti maksaa Reininmaan miehityksen aiheuttamat kustannukset viidentoista vuoden ajan.

Versailles'in rauha on ollut kiistanalainen. Saksalaiset ja heitä puolustaneet tutkijat ovat pitäneet rauhannehtoja kohtuuttoman kovina ja loukkaavina. Vastapuoli on ollut sitä mieltä, että ehdot olivat liiankin lievät. Ne eivät luoneet riittävän lujia takeita Saksan tulevaa hyökkäyspolitiikkaa vastaan.

Kansainliitosta ei tullut kansojen yläpuolella olevaa järjestöä, joka olisi kyennyt pitämään voimassa kansainvälistä rauhaa ja oikeusjärjestystä tarvittaessa voimakeinoin. Kansainliittoa heikensi ratkaisevasti se, että USA:n senaatti ei hyväksynyt Kansainliittoa. USA solmi vuonna 1921 erillisrauhaa Saksan kanssa.

Perustellusti voidaan väittää, että Versailles'in rauhansopimuksessa kylvettiin toisen maailmansodan siemen. Neljä vuotta kestäneen toisen maailmansodan kustannukset ja Versailles'in rauhansopimuksen määräykset syöksivät Saksan yhteen maailman historian kaikkien aikojen syvimpään taloudelliseen lamaan.

Sekasorron vuosikymmen

Eurooppa oli elänyt neljä vuotta yli varojensa. Se oli käyttänyt kaikki säästönsä ja velkaantunut rajusti.

Weimarin tasavalta koki vakavan kriisin toukokuussa 1919, kun sen piti ratkaista kantansa Versailles'in rauhannehtojen hyväksymisestä tai niiden hylkäämisestä. Scheidemann oli rauhannehtojen hyväksymisen kannalla. Konservatiiviset piirit ja armeija vastustivat rauhannehtojen hyväksymistä. Scheidemann erosi valtakunnankanslerin tehtävästä. Weimarin tasavallan oli kuitenkin pakko hyväksyä rauhan ehdot, koska muuta mahdollisuutta ei ollut. Versailles'in rauhansopimus allekirjoitettiin 28.6.1919.

Euroopan maat velkautuivat raskaasti, eniten Yhdysvalloille, josta tuli maailman johtava talousvaltio. Saksassa talouden täydellinen romahtaminen ja Versailles'in rauhanehdoissa määrätyt suunnattomat sotakorvaukset jakoivat kansan kahtia. Entinen vauras keskiluokka ja ensimmäisessä maailmansodassa taistelleet sotilaat menettivät omaisuutensa. Rauhanehdot loukkasivat myös saksalaisten kunniaa. Saksalaiset syyllistettiin ensimmäisen maailmansodan syttymisestä. Syy ei ollut vain yksin saksalaisten. Syitä oli sekä sysissä että sepissä. Raskaita virheitä tekivät myös ympäröivävaltioihin kuuluneet valtiot. Erityisen merkittävä oli Ranskan ja Saksan välinen vihamielinen asenne.

Saksan kansan kahtiajaossa keskeinen kysymys oli: Oliko pyrittävä täyttämään tarkasti rauhansopimuksen ehdot, esimerkiksi maksamaan sotakorvaukset, vai oliko niistä kieltäytyttävä ainakin osittain jopa voittajavaltoja uhmaten?

Konservatiivisiin piireihin kuului runsaasti köyhtyneen, entisen keskiluokan ja armeijan kansalaisia. He olivat kiivaimpia Versailles'in rauhansopimuksen vastustajia. Toisella ääri laidalla toimivat kommunistit, joiden päämääränä oli luoda Saksan neuvostotasavalta Marxin ja Leninin oppien mukaan. Saksan maltilliset sosiaalidemokraatit joutuivat toimimaan konservatiivien ja kommunistien tiukassa puristuksessa. Vasemmalta kommunistien suunnalta tuleva painostus heikkeni jo 1920-luvun alussa, mutta äärioikeiston painostus lisääntyi.

Saksan äärioikeisto alkoi voimistua jo 1920-luvun alussa. Se syytti sosiaalidemokraatteja ja marxilaista työväenliikettä "tikariniskusta selkään", joka oli aiheuttanut keisarillisen Saksan tappion ensimmäisessä maailmansodassa. Lisäksi oikeisto syytti sosiaalidemokraatteja Versailles'in rauhanehtojen hyväksymisestä.

Weimarin tasavallan ensimmäiset varsinaiset vaalit kesäkuussa 1921 osoittivat, että saksalaisten mielipiteet olivat siirtyneet selvästi oikealle. Kommunistien uhka oli jo vähäinen. Äärioikeisto nousi demokraattisen tasavallan suurimmaksi vaaraksi.

Tammikuussa 1923 saksalaiset myöhästyivät sotakorvausten maksamisessa. Tämän vuoksi ranskalaiset ja belgialaiset miehittivät Ruhrin alueen. Miehitys nosti katkeruuden myrskyn Saksassa. Ruhrin väestö vastasi passiivisella vastarinnalla lopettamalla työt ranskalaisten valvontaansa ottamissa yrityksissä. Syntyi myös verisiä yhteenottoja miehitysjoukkojen ja saksalaisen vastarintaliikkeen välillä.

Ruhrin miehitys kiihdytti Saksan jo muutenkin rajua inflaatiota. Se kiihtyi edelleen maailmansodan jälkeisinä vuosina, kun Saksa ei pystynyt kattamaan menojaan verotuksella. Sotakorvaukset painoivat myös voimakkaasti Saksan markan kurssia alaspäin. Ruhrin miehityksen alkaessa USA:n dollari vastasi noin 10 000 Saksan markkaa, viikkoa myöhemmin 20 000 ja kolmea viikkoa myöhemmin 50 000 Saksan markkaa. Ruhrin miehitys mursi lopullisesti Saksan talouden. Vuoden 1923 marraskuussa

hallitus pysäytti tämän mielettömyyden vakauttamalla Saksan markan kurssin. USA:n dollarin arvo oli silloin mieletön 4.2 biljoonaa Saksan markkaa. Saksan laskun ensimmäisestä maailmansodasta ja sotakorvauksista joutuivat maksamaan ensisijaisesti saksalaiset säästäjät.

Saksa otti käyttöön uuden rahayksikön, jonka nimeksi tuli Rentenmark (Korkomarkka). Keskiluokka oli ensisijaisesti menettänyt rahalliset säästönsä. Tämän luokan keskuudesta nousi fanaatikko Adolf Hitler, joka teki marraskuun 8. päivänä 1923 epäonnistuneen vallankaappausyrityksen Münchenissä. Tästä epäonnistuneesta kaappausyrityksestä sai kuitenkin alkunsa ainakin koko Euroopan kannalta turmiollinen kehitys. Hitler sai tuekseen uskollisen keskiluokan ja ensimmäisen maailmansodan rintamasotilaat.

Euroopassa ymmärrettiin viimeinkin, että välit oli jännitetty liian kireälle. Britit, jotka olivat vastustaneet Ruhrin miehitystä ja Ranskan ankaraa politiikkaa Saksaa kohtaan, ryhtyivät välittäjiksi. Amerikkalaiset tukivat brittejä. Amerikkalaisen Charles Dawesin johdolla laadittiin uusi suunnitelma. Sen mukaan Saksan piti maksaa vuosittain aluksi yksi miljardi ja myöhemmin 2,5 miljardia kultamarkkaa. Dawesin suunnitelma edellytti, etteivät sotakorvaukset saaneet vaarantaa jo vakautettua markkaa (Rentenmarkkaa). Luotonantajat ottivat pantiksi saksalaisten reaalimaisuutta muun muassa rautateitä ja tullisaatavia. Lisäksi Saksan valtiopankki asetettiin ulkomaisen valvonnan alaiseksi. Saksa sai lainata alkupääomaksi 800 miljoonaa kultamarkkaa ulkomaisena valuuttana.

Seuraavat viisi vuotta paransivat Saksan taloutta. Saksa pääsi jälleen jaloilleen suurten lainojen tuella, joita saivat valtio, kunnat ja yritykset. Saksa pystyi maksamaan vuotuiset sotakorvaukset, jolloin poliittinenkin jännitys lientyi. Aiempaa sovinnollisemmat valtiomiehet Aristide Briand Ranskassa ja Gustav Stresemann Saksassa nousivat valtaan. He lievensivät Ranskan ja Saksan välistä vihaa sekä jännitystä koko Euroopassa.

Jännityksen liennyttyä kyettiin solmimaan muutamia sopimuksia. Tärkeimpiä olivat Locarnon sopimukset, jotka solmittiin lokajoulukuussa 1925. Niin sanotulla Reinin paktilla (valtiosopimuksella) Saksa, Ranska, Belgia, Iso-Britannia ja Italia takasivat Saksan, Ranskan ja Belgian väliset rajat. Reininmaa jäi demilitarisoiduksi.

Locarnon paktissa sovittiin lisäksi seuraavasti: Jos Ranska, Saksa tai Belgia joutuisi hyökkäyksen kohteeksi ilman omaa syytään, tulisivat Iso-Britannia ja Italia hyökkäyksen kohteeksi joutuneen valtion avuksi. Locarnon sopimuksen toisessa osassa, itäpaktissa, sovittiin välitysmenetelyn käyttämisestä Saksan ja Puolan sekä Saksan ja Tšekkoslovakian välisissä riidoissa. Jos Puola tai Tšekkoslovakia joutuisi uhkan tai hyökkäyksen kohteeksi, antaisi Ranska niille sotilaallista tukea. Iso-Britannia kieltäytyi yhtymästä Itä-Euroopan rajoja koskeviin takuisiin.

Locarnon sopimukset rauhoittivat poliittista ilmapiiriä Euroopassa. Ranskakaan ei enää pitänyt jyrkästi kiinni kaikista Versailles'in rauhan-

sopimuksen sille antamista oikeuksista. Merkittävin myönnytyks oli miehitysjoukkojen poistaminen Reininmaasta vuonna 1930, viisi vuotta ennen Versailles'ssa sovittua ajankohtaa.

Saksalle määrättyjä sotakorvauksia tarkistettiin jälleen. Dawesin suunnitelma korvattiin amerikkalaisen finanssiantuntijan Owen D. Youngin johtaman neuvottelukunnan laatimalla Youngin suunnitelmalla. Siinä määrättiin lopullinen summa 116 miljardia kultamarkkaa, joka Saksan piti maksaa 57 vuoden kuluessa. Vuotuisten maksujen piti alkaa 1,7 miljardin markan suuruisina, nousta 2,5 miljardiin ja laskea loppuvaiheessa 0,9 miljardiin. Uusi suunnitelma oli Saksalle edullisempi kuin vanha. Saksalaiset saivat vihdoinkin tietää lopullisen summan ja sen maksuajan. Saksan kannalta oli tärkeää, että se sai jälleen hoitaa valtiontalouttaan itsenäisesti, ja vuosimaksut olivat pienemmät kuin Dawesin suunnitelman aikana.

Maailman talous kasvoi voimakkaasti vuoteen 1929 saakka. Saksalle Dawesin suunnitelmassa määrätty sotakorvaukset olivat varsin kohtuulliset. Vuonna 1929 alkanut maailman talouden ankara lama johti kuitenkin talouden sekasortoon. Saksalle määrätty, alun perin kohtuulliset sotakorvaukset muuttuivat mahdottomiksi toteuttaa. Talouskriisin jälkeisessä, äärimmäisen vaikeassa tilanteessa Saksan sotakorvaus alennettiin kolmeksi miljardiksi markaksi. Tätäkään summaa Saksa ei koskaan maksanut.

Adolf Hitlerin tie valtaan

Ensimmäisen maailmansodan alkaessa elokuun 1. päivänä 1914 Adolf Hitler ilmoittautui heti vapaaehtoiseksi Saksan armeijaan. Hän yleni korpraaliksi ja haavoittui kaksi kertaa. Kun Saksa luhistui marraskuussa 1918, Hitler ei kestänyt tappiota. Hänen mielestään Saksa ei voinut häviätä sodassa rintamalla. Tappion olivat aiheuttaneet juutalaiset ja marxilaiset iskemällä tikarin Saksan armeijan selkään. Hitler päätti ryhtyä poliitikoksi.

Hitler liittyi vuonna 1919 Saksan työväen puolueeseen ja ryhtyi johtamaan sen propagandaosastoa. Puolue kasvoi ja organisaatiota kehitettiin. Perustettiin uniformupukuiset Sturm-Abteilungen (rynnäkköryhmät) ja Schutz-Staffeln (suojaosastot). Puolueeseen liittyi monenlaisia ihmisiä, työttömiä upseereja, vapaaehtoisjoukkojen miehiä, ylioppilaita, taiteilijoita, pikkuporvarillisia poliitikkoja ja roistoja.

Helmikuussa 1920 Hitler laati puolueen ohjelman. Siinä vaadittiin, että "saksalainen veri" piti koota Suur-Saksaan, jonka tuli olla tasavertainen muiden kansakuntien kanssa. Tämä merkitsi, että Versailles'in rauhansopimuksen määräykset Saksan demilitarisoinnista ja sotakorvauksista oli kumottava. Tärkeä ohjelman kohta oli, että ainoastaan syntyperäiset saksalaiset, joiden suonissa virtasi "saksalainen veri", saattoivat olla Saksan kansalaisia. Juutalaiset oli asetettava erityislakien säätelemään muukalaisasemaan, eivätkä he saaneet toimia valtion viroissa. Ohjelma sisälsi

myös radikaalisia taloudellisia vaatimuksia. Kaikki kansalaiset olivat velvollisia tekemään työtä. Kukaan ei saanut nauttia tuloa vain pääoman koroista. Suuryritykset piti sosialisoida. Pieniä elinkeinon harjoittajia tuli suosia. Keinottelijat ja koronkiskojat tuli tuomita, pahimmat jopa kuolemaan.

Saksan kansallissosialistisen työväenpuolueen ohjelmaa voidaan tarkastella Hitlerin kirjoittaman kirjan Mein Kampf" (Taisteluni) pohjalta. Hitlerin ideologian mukaan "arjalainen rotu" omasi parhaat hallitsijan ominaisuudet ja käytännöllisesti katsoen kaikki luova kulttuurityö maailman historian ajan oli peräisin "arjalaisen rodun" aikaansaannoksista. Erytisesti "arjalaisen rodun" pohjoinen haara, germaanit olivat ylivertaisia muihin rotuihin verrattuna. Germaanit olivat herrakansaa. Juutalaiset ja slaavit olivat "ala-ihmisiä". Juutalaiset piti tuhota Saksan hallitsemilla alueilla ja Saksan historiallisena tehtävänä oli taistelu slaaveja vastaan. Hitler halusi suunnata germaanien valloitusretket itään ennen kaikkea Neuvostoliittoa vastaan. Hän halusi hankkia elintilaa (Lebensraumia) Saksan kasvavalle väestölle.

Hitlerin liittyessä Saksan kansallissosialistiseen työväenpuolueeseen siinä oli vain 40 jäsentä. Vuonna 1923 jäseniä oli jo 15 000, joiden joukkoon kuuluivat mm. Herman Göring, Ernst Röhm, Rudolf Hess ja Joseph Göbbels. Puolueen suuri läpimurto tapahtui parlamenttivaaleissa syyskuussa 1930. Kansallissosialistinen työväenpuolue sai 6,4 miljoonaa ääntä ja 107 paikkaa. Siitä tuli Saksan toiseksi suurin puolue, kun sosiaalidemokraatit saivat 8,6 miljoonaa ääntä. Hitler oli saavuttanut ensimmäisen merkittävän poliittisen voittonsa ainakin näennäisesti "laillista tietä".

Levottomuus kasvoi sekä äärioikealla että äärivasemmalta poliittisella siivellä, ja taloudellinen tilanne huononi edelleen vuosina 1930-1932. Seuraava merkittävä virstanpylväs Hitlerin uralla oli presidentiksi valinta maaliskuussa 1932, kun kenraalisotamarsalkka Paul Hindenburgin presidenttikausi päättyi. Hindenburg asettui vaaleissa ehdolle samoin Hitler. Ensimmäisessä äänestyksessä Hindenburg sai 18,6 miljoonaa ja Hitler 11,4 miljoonaa ääntä. Hindenburg ei saanut ensimmäisellä äänestyskierroksella vaadittua enemmistöä. Toisella äänestyskierroksella Hindenburg voitti noin 6 miljoonalla äänellä, mutta Hitlerkin sai 13,6 miljoonaa ääntä.

Valtiopäivillä ei ollut enää taloudellista valtaa Saksan politiikassa. Kaikki valta oli presidentillä ja hänen lähimmällä piirillään, johon kuului presidentin luottohenkilöitä, upseereja ja korkeita virkamiehiä. Saksan parlamentaarinen järjestelmä oli luhistunut.

Hindenburgin tärkeimpiä luottomiehiä olivat valtakunnankansleri Franz von Papen ja kenraali Kurt von Schleicher, joka oli Saksan viimeinen valtakunnankansleri (1932-33) ennen Hitleriä. Von Papen murskasi tärkeän Preussin osavaltion hallituksen, jossa sosiaalidemokraateilla oli hallitseva asema. Tämä oli ratkaiseva tappio Saksan sosiaalidemokraateille ja kansanvallalle. Työväenliikettä heikensi myös sosiaalidemo-

kraattien ja kommunistien välinen raju riita. Tässä tilanteessa kansallissosialistinen puolue (natsit) otti pitkän askeleen diktatuuria kohti.

Heinäkuun 31. päivänä 1932 toimitetut valtiopäivävaalit olivat jälleen suuri menestys kansallissosialistiselle puolueelle, joka sai 13,7 miljoonaa ääntä (37,8 %) ja 230 edustajaa. Siitä tuli valtiopäivien suurin puolue. Valtiopäivät antoivat hallitukselle epäluottamuslauseen, joten jo marraskuun 6. päivänä toimitettiin uudet vaalit. Ne olivat takaisku natsseille, jotka menettivät yli 2 miljoonaa ääntä, ja heidän edustajapaikkansa valtiopäivillä vähenivät 230:stä 196:een. Tämä osoitti, että Hitlerin valta-asema oli sittenkin vielä epävarmalla pohjalla. Natsipuolueessa syntyi kriisi. Monet natsit vaativat, että valta oli anastettava lopullisesti vallankaappauksella. Hitler oli kuitenkin vielä ainakin näennäisen laillisuuden kannalla. Hän muisti Munchenin epäonnistuneen kaappauksen vuonna 1923. Hitler pystyi pitämään edelleen puolueensa valvonnassaan. Tunnelma natsien päämajassa oli joulukuussa 1932 synkkä ja eripurainen. Siitä huolimatta ovela Hitler torjui Hindenburgin ja von Papenin yritykset saada hänet mukaan Saksan hallitukseen heidän asettamalla ehdoilla. Kun Hitler ei suostunut tulemaan hallitukseen, oli se kapealla parlamentarisella pohjalla ja hallitseminen oli erittäin vaikeaa ja tehotonta. Von Papen alkoi hautoa suunnitelmia diktatorisen konservatiivisen hallituksen muodostamisesta, maan julistamisesta poikkeustilaan, valtiopäivien pysyvistä hajottamisesta ja vain presidentin hallitsemisesta valtakunnan suojelemaan tuella.

Kenraali Schleicher puuttui nyt peliin estääkseen valtakunnankansleri von Papenin suunnitelmat. Hän halusi hallituksen, joka nojaisi kansan enemmistöön, ja arvioi, että sellainen hallitus löydettäisiin osaksi natsipuolueen sosiaalisesta siivestä. Schleicher pystyikin syrjäyttämään Papenin. Hän onnistui saamaan Hindenburgin vakuuttuneeksi, että hallitseminen ilman valtiopäiviä johtaisi sisällissotaan.

Joulukuun 2. päivänä 1932 Hindenburg nimitti kenraali Kurt Schleicherin Saksan valtakunnankansleriksi. Hänen yrityksensä muodostaa hallitus, joka nojaisi valtiopäivien enemmistöön, epäonnistui täysin. Schleicher joutui poikkiteloin lähes kaikkien kanssa. Kun Schleicher huomasi, kuinka heikko hänen asemansa oli, hän pyysi Hindenburgilta lupaa eduskunnan hajottamiseen. Presidentti Hindenburg kieltäytyi.

Vanhat toistensa vastustajat Hitler ja von Papen löysivät tässä vaiheessa heitä yhdistävän piirteen, vihan, jota molemmat tunsivat Schleicheria kohtaan. Papen esitti nyt Hindenburgille suunnitelman, kuinka Hitler ja natsipuolue oli "kesytettävä". Suunnitelman mukaan Hitleristä piti tulla valtakunnankansleri, Papenista varakansleri ja natsien piti saada kolme hallituksen ministerinsalkkua. Hindenburg hyväksyi Papenin suunnitelman.

Kun Hitler oli saanut avainaseman "laillista tietä", hän käytti sitä häikäilemättä hyväkseen, mutta kuitenkin ovelasti edeten askel askeleelta

diktatuuriin (yksinvaltaan). Hitler syrjäytti vastustajansa ja kilpailijansa yhden toisensa jälkeen.

Hitleristä tuli valtakunnankansleri tammikuun 30. päivänä 1933, jolloin alkoi Saksan taloudellisen ja sotilaallisen voiman nopea nousu mutta myös tie Saksan tuhoon ja koko maailman toisen maailmansodan katastrofiin (kurimukseen).

Kohti toista maailman sotaa

Kesäkuun 30. päivänä 1934 Hitler toteutti suuren "puhdistuksen" murhattamalla satoja vastustajiaan ja kilpailijoitaan. Kun Hindenburg kuoli elokuun 2. päivänä 1934, ei mikään enää estänyt Hitleriä ottamasta valtiojohtajan ja korkeimman käskynantajan asemaa. Göringin johtama valtakunnansuojelu vannoi Hitlerille uskollisuudenvalan. Hän ei halunnut itseään kutsuttavaa Valtakunnan Presidentiksi vaan nimitti itseään "Führeriksi" (Johtajaksi).

Hitlerin päästyä valtaan tammikuussa 1933 Saksa aloitti uhittelevan ulko- ja sotilaspolitiikan sekä Saksan armeijan tehokkaan kouluttamisen ja varustamisen vastoin Versailles'n sopimuksen ehtoja.

Maaliskuun 7. päivänä 1936 Hitler käski joukkojensa marssia demilitarisoituun Reininmaahan. Samalla Hitler julisti linnoittavansa Reininmaan. Se oli rikos Versailles'in rauhansopimusta ja Locarnon sopimusta vastaan.

Kaksi eurooppalaista diktatuurivaltiota Italia ja Saksa lähentyivät toisiaan. Niitä yhdistivät länsivaltoihin kohdistuva viha ja samankaltainen ideologia. Italia oli joutunut Etiopian miehityksen jälkeen eristykseen ja vaikeaan taloudelliseen tilanteeseen. Italia oli yksinäinen ja heikko. Se ei enää uskaltanut ärsyttää Saksaa, kun Hitler tarjosi Benito Mussolinille tukea. Näin syntyi "Berliinin-Rooman akseli". Saksa erosi Kansainliitosta ja tehosta lujasti aseistuksensa kehittämistä.

Neuvostoliitto, joka oli ollut läheisessä yhteistyössä Weimarin Saksan kanssa mm. aseistuksen kehittämisessä, muutti nyt suuntaa. Neuvostoliitto ja Ranska lämmittivät välejään. Ranskan politiikan päämääränä oli rakentaa liittoutumien muuri Saksan ympärille.

Maaliskuun 16. päivänä 1935 Hitler määräsi voimaan yleisen asevelvollisuuden Saksassa ja ilmoitti luovansa rauhanajan armeijan, jonka vahvuus olisi 500 000 – 600 000 sotilasta. Ranska ja Neuvostoliitto olivat katkeria Saksan päätöksestä. Britannia ei tuominnut sitä kovinkaan ankaraasti. Ranska ja Neuvostoliitto solmivat keskinäisen avunantosopimuksen, joka allekirjoitettiin toukokuussa 1935.

Kesäkuun 18. päivänä 1935 Iso-Britannia ja Saksa solmivat laivastosopimuksen. Saksa sai tämän sopimuksen mukaan rakentaa jokaisessa alusluokassa 35 % Iso-Britannian tonnistosta, paitsi sukellusveneitä, joita

Saksalla sai olla enintään yhtä paljon kuin Iso-Britannialla. Tämä laivosopimus tuli kalliiksi Iso-Britannialle ja kaikille länsiliittoutuneille toisessa maailmansodassa.

Seuraava kriisialue oli Espanja. Lahonnut kuningaskunta luhistui vuonna 1931. Vallan ottivat tasavaltalaiset. Hyväksyttiin radikaalisesta demokraattinen valtiosääntö. Seuraavien vuosien aikana tapahtui useita pienehköjä kansannousuja ja väkivallantekoja molemmin puolin. Sekä oikeiston että vasemmiston ääriyhmät syyllistyivät poliittisiin murhiin. Vanhoillisen oikeiston johtajan Calvo Sotelon murha laukaisi vanhoillisten piirien vastavallankumouksen. Heinäkuun 17. päivänä 1936 aloittivat Espanjan Marokon varuskuntien upseerit vallankaappauksen. Kenraali Francisco Franco otti vallankumoukselliset johtoonsa.

Heinäkuun kaappaus aloitti erittäin verisen ja julman sisällissodan, joka kesti lähes kolme vuotta. Euroopan suurvallat ottivat osaa Espanjan sisällissotaan kukin omien etujensa ja poliittisen ideologiansa mukaisesti. Sodassa olivat vastakkain demokratia ja diktatuuri, fasismi-natsismi ja kommunismi-anarkosyndikalismi.

Espanjan sisällissotaan ottivat aktiivisimmin osaa Francon puolella Saksa ja Italia sekä vasemmiston puolella Neuvostoliitto. Erityisesti edellä mainitut valtiot kokeilivat Espanjassa uusia aseitaan ja taktillisia menetelmiään. Italia tuki Francon joukkoja ilmavoimillaan ja Saksa ilmavoimillaan ja sotilasasiantuntijoilla. Neuvostoliitto tuki vasemmistolaisia lähettämällä näille aseita ja muita sotatarvikkeita sekä sotilasasiantuntijoita.

Hitlerille oli etu, että länsivallat joutuivat sekaantumaan Espanjan sisällissotaan. Hän voi rauhassa suunnitella omia Saksan laajentamiskampanjiaan, jotka kohdistuivat Itävaltaan, Tšekkoslovakiaan ja Puolaan sekä lopuksi Neuvostoliittoon. Länsivallat halusivat ennen kaikkea estää Espanjan sisällissodan leviämisen koko Euroopan sodaksi.

Vuoden 1939 ensimmäisten kuukausien aikana Francon joukot tunkeutuivat kohti Välimeren rannikkoa ja valtasivat Barcelonan kaupungin ja Katalonian teollisuusalueet. Taistelu oli ratkaistu. Huhtikuun 1. päivänä 1939 Franco ilmoitti voittaneensa sodan. Hänestä tuli Espanjan hallitsija, sen johtaja (El Caudillo).

Hitlerin suunnitelmat Itävallan ja Tšekkoslovakian liittämiseksi Saksaan

Saksa varustautui voimakkaasti Hitlerin valtaannousun jälkeisinä vuosina. Hän käynnisti Reininmaalla valtavat linnoitustyöt Länsivallin ("Siegfried linjan") rakentamiseksi. Vuosina 1933—1937 Hitler aloitti suunnitellut ja valmistelut Itävallan ja Tšekkoslovakian liittämiseksi Saksaan.

Ensimmäinen yritys Itävallan liittämiseksi Saksaan natsien vallankaappauksella heinäkuussa 1934 oli huonosti suunniteltu ja valmisteltu. Yritys ei onnistunut. Heinäkuussa 1936 Hitler teki Itävallan kanssa sopimuksen, jolla piti näennäisesti normalisoida ystävälliset suhteet Itävallan kanssa. Saksa tunnusti, että Itävalta oli täysin riippumaton valtio, ja Itävalta puolestaan tunnusti olevansa "saksalainen valtio". Kumpikin valtio sitoutui olemaan puuttumatta toistensa sisäisiin asioihin. Hitlerille tämä sopimus oli hämäys, jolla hän valmisteli Itävallan valtaamista sen omien natsien avulla.

Pian tuli selväksi, että Itävallan kansallissosialistit (natsit) olivat enemmän Hitlerin kannattajia kuin itävaltalaisia. He vehkeilivät maansa hallitusta vastaan järjestämällä levottomuuksia. Itävallan liittokansleri Kurt Schuschnigg'in oli pakko turvautua poliisivoimiin ja sotaväkeen.

Liittokansleri Schuschnigg tapasi helmikuussa 1938 Hitlerin Berchtgardenissa. Hitler raivosi ja pelotteli Schuschnigg'en. Tämän jälkeen Hitler esitti vaatimuksensa: natsit piti ottaa hallitukseen, kaikki pidätetyt natsit oli armahdettava, Saksan ja Itävallan kauppasuhteita oli laajennettava ja valtioiden oli ryhdyttävä sotilaalliseen yhteistyöhön. Vastineeksi Hitler lupasi vahvistaa heinäkuussa 1934 solmitun sopimuksen.

Maaliskuun 11. päivänä 1938 Saksan ja Itävallan välinen raja suljettiin. Saksa keskitti rajalle suuria joukkoja, jotka olivat valmiina marssiin Itävaltaan. Hitler pani Itävallan natsit esittämään uhkavaatimuksia: liittokansleri Schuschnigg'in oli erottava ja hänen tilalleen piti nimittää kansallissosialisti Arthur Seyss-Inguart. Hän sai salaiset ohjeet. Niiden mukaan Seyss-Inguartin pitiv heti valtaan päästyään julistaa, että hänen ensimmäinen tehtävänsä oli palauttaa rauha ja pyytää Saksalta tarvittaessa sotilaallista apua verenvuodatuksen välttämiseksi. Itävallan kaappaus tapahtui täsmälleen Hitlerin "käsikirjoituksen" mukaan Itävallan natsien avulla.

Tsekkoslovakia liitetään Saksaan

Hitler oli jo vuonna 1937 päättänyt liittää Tsekkoslovakian Saksaan. Tsekkoslovakian länsiosassa Sudeetit-vuoriston alueella asui noin kolmen miljoonan suuruinen saksaa puhuva kansanryhmä (sudeettisaksalaiset).

Kun Hitler nousi valtaan Saksassa, muodostettiin Sudeettimaassa häikäilemätön, saksalaismielinen puolueryhmä, jonka johtajana oli Hitlerin vasalli Konrad Henlein. Maaliskuun 28. päivänä 1938 Hitler kutsui Henleinin luokseen ja antoi tälle tehtäväksi esittää Tsekkoslovakian hallitukselle vähitellen yhä lisääntyviä vaatimuksia, joita tsekit eivät voisi täyttää. Samaan aikaan Hitler käski yleisesikunnan valmistella operaatio-suunnitelma Tsekkoslovakian valtaamiseksi, ellei poliittinen peli riittäisi.

Pitkän poliittisen hermosodan jälkeen Tsekkoslovakian kysymys ratkesi syyskuun 29. päivänä 1938 Euroopan suurvaltojen kokouksessa. Sen

oli kutsunut koolle Mussolini. Hitler, Englannin pääministeri Neville Chamberline, Ranskan pääministeri Edouard Daladier ja Mussolini tapasivat Münchenissä.

Englannin ja Ranskan pääministerit taipuivat Hitlerin vaatimuksiin. Tšekkoslovakian piti luovuttaa Saksalle neljä sudeettialuetta, joiden väestön suuri enemmistö puhui saksaa. Hitler voitti. Hän pystyi huijaamaan Englannin ja Ranskan pääministerit. Vuonna 1939 Saksa miehitti koko Tšekkoslovakian maaliskuun 15. päivänä.

Hitlerin marssi Tšekkoslovakiaan herätti voimakkaan reaktion Iso-Britanniassa. Se oli käännekohta siinä kehityksessä, joka johti toiseen maailmansotaan. Viimeinkin tuli selväksi, ettei Hitleriä voida taltuttaa eikä hänen lupauksiinsa luottaa.

Neville Chamberlain aloitti neuvottelut Ranskan, Neuvostoliiton ja Puolan kanssa, estääkseen uudet kaappaukset idässä ja kaakossa. Englanti takasi maaliskuun 31. päivänä Puolan koskemattomuuden. Parlamentin alahuone päätti huhtikuun 27. päivänä 1939 saattaa voimaan rauhan aikaisen asevelvollisuuden.

Toinen maailmansota alkaa

Puolan ulkoministeri Józef Beck horjui kanden vaihtoehdon välillä. Oliko yritettävä saada aikaan neuvotteluratkaisu Saksan kanssa vai ryhtyä yhteistyöhön länsivaltojen ja Neuvostoliiton kanssa?

Saksa oli erittäin tyytymätön itsensä ja Puolan väliseen rajaan. Puolassa asui 700 000 — 800 000 hengen saksalainen vähemmistöryhmä. Saksalaisten mielestä raja Ylä-Sleesiassa oli epäoikeudenmukainen. Varsinkin Danzigin asema ja "Puolan käytävä" hiersi Saksan ja Puolan suhteita. Puolan käytävä erotti Itä-Preussin Saksan pääosista.

Vuoden 1939 kesän aikana käytiin kiihkeitä neuvotteluja länsivaltojen ja Neuvostoliiton sekä länsivaltojen ja Puolan välillä. Kun näytti siltä, ettei Hitler enää kykenisi huijaamaan länsimaita Puolan kysymyksessä, hän päätti kokeilla, oliko mahdollista päästä yhteisymmärrykseen Neuvostoliiton kanssa. Tämä onnistui. Molempia valtioita hallitsivat veriset, häikäilemättömät diktaattorit.

Saksa ja Neuvostoliitto solmivat elokuun 23. päivänä 1939 hyökkäämättömyyssopimuksen. Tämän "Molotov-Ribbentrop – sopimuksen" salaisessa osassa sovittiin Euroopan jakamisesta Neuvostoliiton ja Saksan etupiireihin. Saksan etupiiriin kuuluivat Puolan länsiosat ja Liettua, Neuvostoliiton etupiiriin Suomi, Viro, Latvia ja Puolan itäosat. Sopimuksella Neuvostoliiton kanssa Hitler halusi välttää vaarallisen kahden rintaman sodan.

Arpa oli heitetty. Ihmiskunta oli syöksymässä maailman historian hirvittävimpiin sotaan, toiseen maailmansotaan.

Saksa ja Neuvostoliitto miehittävät Puolan

Hitler yritti käyttää Puolaa vastaan samantapaista menettelyä kuin Tšekkoslovakian miehityksessä, eli poliittista painostusta ja sotilaallista uhkaa. Se ei kuitenkaan tehonnut Puolaan, joka yliarvioi oman armeijan voiman sekä Ranskan ja Englannin lupaukset tuesta, jos Saksa hyökkäisi.

Saksan maavoimien yleisesikunta (OKH) oli laatinut Hitlerin käskystä kesällä 1939 suunnitelman hyökkäyksestä Puolaan. Elokuun 19. päivänä Hitler piti puhuttelun sotilasjohdolle Salzburgin Berghofissa. Siellä tuli selväksi, että Hitler oli päättänyt ratkaista Saksan ja Puolan väliset erimielisyydet, vaikka seurauksena olisi sota.

Saksa keskitti Puolaa vastaan 42 divisioonaa, joista 24 oli jalkaväkidivisioonaa, 3 vuoristodivisioonaa, 6 panssaridivisioonaa, 4 moottoroituja jalkaväkidivisioonaa ja 4 kevyttä divisioonaa.

Puolalla oli käytettävissään 30 jalkaväkidivisioonaa, 11 ratsuväkidivisioonaa, 2 panssariprikaatia ja vuoristoprikaati. Niiden tukena oli vain 1000 vanhentunutta lentokonetta.

Saksan hyökkäys Puolaan alkoi syyskuun 1. päivän 1939 aamuna. Saksan hyökkäyksen alkuvaiheen taisteluissa oli kaksi ratkaisevaa tekijää. Ensimmäinen oli vastustajan rintaman pirstominen ilmavoimien tukemilla panssarijoukkojen läpimurroilla ja nopeilla vastustajan takaa-ajoilla, joilla rintama pidettiin jatkuvasti liikkeessä. Vastustajalle ei annettu aikaa joukkojen uudelleenryhmittämiseen. Toinen tekijä oli Saksan ilmavoimien hyökkäykset, joilla tuhottiin vastustajan ilmavoimat sekä lamautettiin vastustajan johtamis-, viesti- ja kuljetusverkot. Käytiin uusiin oppien mukaista "salamasotaa".

Ranska ja Englanti, jotka olivat taanneet Puolan koskemattomuuden, julistivat sodan Saksalle syyskuun 4. päivänä.

Puolan armeija taisteli urhoollisesti, mutta sen strategia, operaatiotaito ja taktiikka perustuivat ensimmäisen maailmansodan aikaisiin, jo vanhentuneisiin oppeihin, joita he olivat saaneet ranskalaisilta. Puolan armeijan taisteluvälineistö oli täysin vanhentunutta.

Saksalaiset valtasivat Puolan länsiosan noin kahdessa viikossa Sanjoen-Veikseljoen-VarsovanLomzan tasalle. Neuvostoliitto aloitti etenemisen Itä-Puolaan syyskuun 17. päivänä. Stalin selitti, ettei kyseessä ollut sotatoimi, vaan Neuvostoliitto lähetti joukkojaan "suojelemaan" Itä-Puolan sorrettuja valkovenäläisiä ja ukrainalaisia. Ovela ja häikäilemätön Stalin käytti hyväkseen syntynyttä tilannetta ja siirsi ilmaiseksi Neuvostoliiton rajoja useita satoja kilometrejä länteen.

Kun Saksa ja Neuvostoliitto neuvottelivat Puolan sodan jälkeen joukkojensa välisestä demarkaatiolinjasta, siirrettiin myös Liettua Neuvostoliiton etupiirien.

Länsivallat, Englanti ja Ranska, eivät Puolalle antamistaan lupauksista huolimatta tukeneet sitä. Ne eivät olleet vielä valmiina sotaan, eivät edes valmiina auttamaan Puolaa kevennyshyökkäyksellä länsirintamalla Maginot'n linjan ja Länsivallin välillä.

Syys-lokakuun vaihteessa 1939 Neuvostoliitto kutsui Baltianmaiden ulkoministerit kunkin vuorollaan Moskovaan. Heidän eteensä pantiin "avunantosopimus". Ulkoministerien oli pakko allekirjoittaa sopimus. Neuvostoliitto sai sopimuksella oikeuden sijoittaa Viroon, Latviaan ja Liettuaan joukkojaan ja perustaa niihin sotilastukikohtia. Baltian maista tuli Neuvostoliiton osavaltioita.

LÄHTEITÄ:

Carl Grimberg: Kansojen historia, osa 22

Erich von Manstein: Menetetyt voitot

Tim Newark: 50 taistelua, jotka muuttivat maailmaa.